

Darja Kobal Grum
**MULDIMENZIONALNI
MODEL SAMOPODOBE
IN TEKMOVALNOSTI***

STR. 13-28

DARJA KOBAL GRUM
ODDELEK ZA PSIHOLOGIJO
FILOZOFSKA FAKULTETA
AŠKERČEVA 2
SI-1000 LJUBLJANA
E-MAIL: DARJA.KOBAL@FF.UNI-LJ.SI

.....
*Raziskava je osnovana na temeljnem projektu "Sodobni pristopi k motivaciji in tekmovalnosti v modelih samopodobe: medkulturna študija", ki ga je podprlo Ministrstvo za znanost in visoko šolstvo Republike Slovenije. Avtorica se zahvaljuje za pomoč dr. Janezu Kolencu, mag. Nadi Lebarič in prof.dr. Marii Jose Rodrigo.

::POVZETEK

ČLANEK OBRAVNAVA DOSLEJ MANJ raziskano povezanost med samopodobo in tekmovalnostjo. Zavrača obstoječ stereotip, po katerem je tekmovalnost nezaželen motiv, ki tako posameznika kot skupino zavira pri njunem razvoju in onemogoča vzpostavljanje kakovostnih medosebnih odnosov. Raziskuje tiste vidike tekmovalnosti, ki vzniknejo ob proučevanju povezanosti med tekmovalnostjo in samopodobo. Razlikuje med hipertekmovalnostjo in tekmovalnostjo kot osebnostno rast, ki je pomembna za vzpostavljanje pozitivne in stabilne samopodobe. V raziskavo je bilo zajetih 464 slovenskih, srbskih in španskih udeležencev v povprečni starosti 19 let, ki so odgovarjali na postavke v vprašalnikih samopodobe, tekmovalnosti in motivacije za učenje. Na osnovi različnih multivariatnih analiz je v sklepnem delu predstavljen multidimenzionalni model samopodobe in tekmovalnosti, ki zajema pet področij. Eno, najobsežnejše se nanaša na samopodobo, dve na motivacijo in dve na tekmovalnost, ki se še nadalje strukturirajo.

Ključne besede: samopodoba, hipertekmovalnost, tekmovalnost kot osebnostna rast, motivacija za izobraževanje, multidimenzionalni model

ABSTRACT**MULTIDIMENSIONAL MODELS OF SELF-CONCEPT AND COMPETITION**

Article deals with the so far less researched relation between self-concept and competition. The stereotype that competition is a non-welcomed motive, which hinders the individual or a group psychological development, and renders impossible the restoration of qualitative interpersonal relations, is rejected in present research. The areas of competition that originate from the research of relations between competition and self-concept are investigated. Article distinguishes between hyper-competition and competition as a personal growth, which is important for development of positive and stable self-concept. 464 students from Slovenia, Serbia and Spain participated in the study (their average age was 19), and they were answering questions on self-concept, competition, and school motivation. Based on various multivariate analyses the multidimensional model of self-concept and competition is presented in conclusion. The model is suggested to split into five independent areas, one is regarded to present self-concept, two of them are meant

to present motivation, and the last two the competition. They are supposed to deepen their structure.

Key words: self-concept, hyper-competition, competition as a personal growth, school motivation, multidimensional model

::UVOD

::Samopodoba

Samopodoba je konstrukt, ki je v psihologiji znan že od Jamesove teorije sebstva dalje. V knjigi *Principles of psychology* (1890) je avtor razvil pojem sebstva, v katerega je zajel vse, kar lahko posameznik imenuje kot svoje, in ga razdvojil na sebstvo kot subjekt (angl. *I*) - čisti ego, ki je dejaven, in sebstvo kot objekt (angl. *me*) - empirični ego, ki je pasiven in kot tak predmet samoopazovanja ter psihološkega proučevanja.

Danes razumemo samopodobo kot množico odnosov, ki jih posameznik - zavestno ali nezavedno - vzpostavlja do samega sebe. Samopodoba je organizirana celota lastnosti, potez, občutij, podob, stališč, sposobnosti in drugih psihičnih vsebin, za katere je značilno, da:

1. jih posameznik - v različnih stopnjah razvoja in v različnih situacijah - pripisuje samemu sebi,
2. tvorijo referenčni okvir (Musek, 1985), s katerim posameznik uravnava in usmerja svoje ravnanje,
3. so v tesni povezavi z obstoječim vrednostnim sistemom posameznika ter z vrednostnim sistemom ožjega in širšega družbenega okolja,
4. so pod nenehnim vplivom delovanja obrambnih mehanizmov - nekakšne membrane med nezavednim in zavestnim, ki prepušča le tiste vsebine, ki so sprejemljive za posameznikov jaz.

Samopodoba je sestavljena iz več področij. Tako ločimo, na primer, družinsko, socialno, delovno, akademsko, individualno samopodobo itd. V psihologiji poznamo tudi več modelov strukture samopodobe (Kobal, 2000; Kobal Grum, 2003). Shavelson in Bolus (1982) sta zasnovala strukturni model, s katerim predpostavljata:

1. da je samopodoba strukturirana, torej sestavljena iz večjega števila področij
2. da je samopodoba hierarhično urejena
3. da postajajo področja posameznikove samopodobe z zorenjem vse bolj številna

Na vrh hierarhične strukture postavljata splošno samopodobo, ki jo delita na akademski in neakademski del. Akademski del zajema naslednja podpodročja: materni jezik, zgodovina, matematika in naravoslovne vede. Neakademski del pa zajema socialno, čustveno in telesno samopodobo, kar zopet delita na ustrezna podpodročja: vrstniki, druge osebe, s katerimi je posameznik povezan, posamična čustvena stanja, telesne sposobnosti in zunanji videz. Na dnu strukture so specifični odzivi na različne situacije.

Marsh je s sodelavci (Marsh, Barnes, Cairns, & Tidman, 1984; Marsh & O'Neill, 1984; Marsh, Parker, & Smith, 1983) izvedel več raziskav o veljavnosti konstrukta samopodobe in v njih preverjal glavne Shavelsonove in Bolusove (1982) hipoteze. Ugotovil je, da je pred vstopom v mladostništvo samopodoba sestavljena iz 3 področij akademske in 4 področij neakademske samopodobe, v poznem mladostništvu pa se razširi, tako da jo tvorijo naslednja področja (Marsh & O'Neill, 1984):

1. matematične sposobnosti
2. verbalno izražanje
3. akademska samopodoba
4. reševanje problemov in ustvarjalnost
5. telesne sposobnosti in šport
6. zunanji videz
7. odnosi z vrstniki istega spola
8. odnosi z vrstniki nasprotnega spola
9. odnosi s starši
10. religija in duhovnost
11. iskrenost in zanesljivost
12. emocionalna stabilnost in varnost
13. splošna samopodoba

Ta področja sta Marsh in R. O'Neill (1984) izmerila s 136 postavkami in jih zajela v *Vprašalnik samopodobe za mladostnike (Self-description Questionnaire, SDQ III)*.

::Tekmovalnost

Pojem tekmovalnosti je bistveno povezan s pojmom motiva. Tekmovalnost je dežniški izraz za različne psihološke značilnosti posameznika, ki temeljijo oziroma izvirajo iz stopnje dominacije določene vrste motiva pri posamezniku: v tem smislu je tekmovalnosti toliko vrst, kolikor je teh motivov. Relevantni motivi so naslednji:

- zmagovalni motiv, za katerega je značilna želja in prizadevanje posameznika, da zmaga in izloči drugega;

- motiv biti boljši od drugega;
- motiv doseganja kriterija odličnosti;
- motiv narediti nekaj najboljše kar lahko in tako napredovati;
- motiv preizkušanja lastnih sposobnosti.

Področje tekmovalnosti je v psihologiji relativno malo raziskano. V zadnjem desetletju se je temu področju začelo posvečati več znanstvene pozornosti, a glede na kompleksnost tekmovalnosti in njen pomen za napredovanje posameznika, je še zmeraj premalo znanstvenih ugotovitev, s katerimi bi lahko natančneje opredelili tekmovalnost s psihološkega vidika. Razlogi za to so številni: med njimi so gotovo raznovrstnost področij, na katerih ljudje tekmujejo in načini, na katere izkazujejo svojo tekmovalnost. Fulop (1999) je v raziskavi, v kateri je sodelovalo 697 madžarskih, japonskih in ameriških študentov ugotovila, da so udeleženci izpostavili 15 področij, na katerih ljudje tekmujejo in izkazujejo svojo tekmovalnost. To so: ekonomija, finance, politika, delo, vsakdanje življenje, družbeni položaj, mednarodna tekmovanja, tekmovalnost na področju izobraževanja, znanosti, športa, intelektualnega dela, tehnologij, razvedrila in zabave, vojaških zadev ter na področju mode in lepote.

Mnogi avtorji so poskušali definirati tekmovalnost na posameznih področjih in celo ugotoviti indeks ali stopnjo tekmovalnosti posameznika. Izkazalo se je, da je tekmovalnost zelo kompleksna psihološka lastnost in da jo je potrebno analizirati interdisciplinarno. Smither in Houston (1992) navajata, da je tekmovalnost pogosto latentna dimenzija, ki se manifestira v socialni situaciji, v kateri dalj časa potekajo interakcije med ljudmi in ko posameznik postane motiviran, da doseže boljši rezultat od drugih, premaga nasprotnika ali doseže svoj cilj.

Deutsch (1949) definira tekmovanje kot socialno situacijo, v kateri imajo tekmovalci nasprotne cilje. Stockdale, Galajs, Wohins (1983) poudarjajo, da je za tekmovalnost oz. tekmovalno situacijo značilno, da si del tekmovalcev, v želji po doseganju svojih ciljev, nenehno prizadeva, da bi druge premagal in jih tako izključil. Po Riskinu in Wilsonu (1982) je v osnovi tekmovalnosti zadovoljstvo, ki ga posameznik doživlja v tekmovalni situaciji ali v medsebojnem tekmovanju; doživljanje zadovoljstva je motiv, da nekaj naredi boljše kot drugi. Smither in Houston (1992) pa navajata, da je najmočnejši tekmovalni motiv potreba po dosežkih in po uspehu (angl. need for achievement).

Zanimiva je Ryckmanova (Ryckman, Libby, van den Borne, Gold, & Lindner, 1997; Ryckman, Thornton, & Butler, 1994) postulat tekmovalnosti, v kateri avtor razlikuje med dvema vrstama: med hipertekmovalnostjo (angl. hypercompetitiveness) in tekmovalnostjo kot osebnostno rast (angl. personal development competitiveness). Hipertekmovalnost je motiv, za katerega je značilno, da posameznik teži k doseganju cilja, ne glede na sredstva, ki jih pri

tem uporabljaja. Teži k tekmovalstvu in zmagi in seveda k izogibanju neuspeha. Pri tem mu je pomembna predvsem skrb zase, na poti do cilja pa uporablja najrazličnejše tehnike, od manipulacije, agresivnosti, do izkoriščanja itd. Avtor meni, da hipertekmovalen posameznik visoko vrednoti dosežke, hedonizem, moč, stimulacijo in je nagnjen k egocentričnosti. Posameznik ali skupina težita k temu, da nekoga premagata in izločita, ter da se ob tem počutita superiorne (nad drugimi), da tekmujeta tudi v situacijah, ki niso tekmovalne narave ali da tekmovalnost izkazujejo tudi v odnosu do najbližjih, ki nimajo vloge so-tekmovalca.

Tekmovalnost kot osebna lastnost pa je motiv, pri katerem glavni podarek ni na zmagi, temveč si posameznik z izkušnjami, ki jih je pridobil v tekmovalnih situacijah, pomaga k lastnemu osebnostnemu razvoju. Osredotočen je na prvine samorazvoja, odkrivanje samega sebe in svojih potencialov (ang. Self-discovery) ter na stalen kritičen odnos do lastnega razvoja (ang. Self-improvement). Pri tem sledi standardom odličnosti, doseganju postavljenih ciljev in na ta način želi napredovati, narediti nekaj najboljše, kar lahko. Na osnovi omenjenih tez je Ryckman (Ryckman in dr., 1994; 1997) oblikoval lestvici, ki merita hipertekmovalnost in tekmovalnost kot osebno rast.

Helmreich in Spence (1978) opredeljujeta tekmovalnost kot željo po zmagi (desire to win), ki sloni na posameznikovi percepciji socialnega okolja. Zanj je značilno obstajanje nasprotnika (rivala), ali skupine tekmovalcev, ki predstavljajo kriterij ali standard v tekmovalni situaciji. Tekmovalnost je multidimenzionalni konstrukt, za katerega sta značilni dve smeri:

- igranje, nastopanje, tekmovanje proti drugim (going against),
- prizadevanje, da posameznik nalogo opravi boljše od drugih (doing better than other person).

Za prvo dimenzijo je značilna medsebojna tekmovalnost, ki se izkazuje skozi željo tekmovalca, da premaga druge. Za drugo pa je značilno stremenje k doseganju zastavljenih ciljev: ne le narediti nekaj boljše kot drugi, ampak narediti nekaj najboljše kar lahko (Griffin-Pierson, 1990). Po Frankenu in Brownu (1995) ima slednja dimenzija tekmovalnosti največji pomen v razumevanju tekmovalnosti: avtorja namreč menita, da je to tista tekmovalnost, skozi katero posameznik stremi k doseganju kriterija odličnosti in je nujno povezana s ciljno in storilnostno motivacijo ter napredovanjem posameznika.

Helmreich in Spence (1978) sta analizirala strukturo tekmovalnosti. Izdelala sta dve lestvici: Work and Family Orientation Questionnaire – wofq s 23 postavkami, ki meri stališče oz., odnos do družine in kariere ali dela. Njun vprašalnik sta uporabila Smither in Houston (1992) in na njegovi osnovi izdelala lestvico z 20 postavkami. Cilj te raziskave je bil preverjanje veljavnosti in zanesljivosti lestvice in oblikovanje konceptualne definicije tekmovalnosti.

V drugi raziskavi sta naredila faktorsko analizo tekmovalnosti in skušala razviti mero tekmovalnosti (indeks tekmovalnosti posameznika – Competitiveness Index), ki temelji na treh dejavnikih: emocijah, argumentih in igri v športnih igrah. Uporabila sta še Gillov in Deeterjev (1988) vprašalnik o tekmovalnosti v športu (Sports Orientation Questionnaire – SOQ). Ugotovila sta, da obstajajo srednje visoke korelacije med indeksom tekmovalnosti in postavkami na lestvici WOFQ (.47) in med indeksom tekmovalnosti in postavkami na lestvici SOQ (.61). Avtorja poudarjata, da je v osnovi tekmovalnosti potreba po dosežkih, po uspehu (need for achievement) in da je tekmovalnost v športu bolj povezana s splošno tekmovalnostjo. Rezultati so po mnenju avtorjev nakazali tudi razliko v tekmovalnosti glede na spol.

Eden od ciljev raziskave Houstona, Fareseja in La Duja (1992) je bil preverjanje veljavnosti indeksa tekmovalnosti, ki sta ga razvila Smither in Houston. V raziskavi je sodelovalo 158 medicinskih sester in 97 sodnikov. S faktorsko analizo so ugotavljali stabilnost indeksa tekmovalnosti, z diskriminantno analizo pa razlike med udeleženci v tekmovalnosti na delovnem področju, in sicer tako, da so sodniški poklic označili kot bolj tekmovalen, poklic medicinske sestre pa kot manj tekmovalen. Poleg vprašalnika Work and Family Orientation (Helmreich in Spence, 1978) so uporabili še lestvico za merjenje tekmovalnosti na delu (Work Competition Scale), ki je prav posebej konstruirana za ugotavljanje, ali delo spodbuja ali zavira tekmovalnost. Vprašanja so se nanašala na naslednja področja:

- moje delo zahteva premagovanje (in izločanje) drugih,
- moje delo je takšno, da moram nenehno tekmovati z drugimi oz. proti njim,
- za moj uspeh je nujno, da se konfrontiram z drugimi.

Ugotovili so, da se ljudje razlikujejo v tekmovalnosti glede na privlačnost poklica: sodniki so ocenjevali, da je njihov poklic bolj tekmovalen od poklica medicinskih sester. Sodniki so dosegli visoke vrednosti na skali WCS, višje od medicinskih sester, s čemer avtorji potrjujejo svojo hipotezo o večji tekmovalnosti znotraj sodniškega poklica, kot znotraj poklica medicinskih sester.

Avtorji navajajo, da se je indeks tekmovalnosti (Smitherja in Houstona) izkazal za stabilnega v obeh vzorcih in sklepajo, da ljudi, ki se ocenjujejo za tekmovalne, privlačijo poklici, v katerih je več tekmovalnosti (npr. sodniški poklic); tiste, ki se ocenjujejo za manj tekmovalne (ali netekmovalne), pa privlačijo manj tekmovalni poklici npr. poklic medicinske sestre. Tako dobljen indeks tekmovalnosti diskriminira ti dve populaciji, vendar zaradi določenih metodoloških postopkov (vrednotenje tekmovalnosti sodnikov in sester in disproporcionalnosti vzorca sester) ne moremo zanesljivo sklepati o stabilnosti indeksa tekmovalnosti.

::Samopodoba in tekmovalnost

Na teoretski ravni predpostavljamo, da tekmovalnost postaja ena od prevladujočih življenjskih praks v sodobni družbi ne le pri odraslem, temveč tudi pri odrasčajočem posamezniku. Predpostavko, po kateri je sodobni posameznik čedalje bolj obremenjen z materialnimi in statusnimi simboli, ki ga postopno odtujujejo od medosebnih odnosov in prosocialnih motivov, v skrajni obliki pa peljejo v samoodtujitev oziroma v odklonsko in nerealno samopodobo, lahko na tem mestu dopolnimo. Če namreč tekmovalnost proučujemo v kontekstu samopodobe, v njej ne prepoznavamo le negativnega, temveč tudi pozitivni predznak. Menimo namreč, da je konstruktivna tekmovalnost (različni raziskovalci jo različno poimenujejo) temeljnega pomena za posameznikov psihosocialni razvoj, njegovo psihično dobro počutje (subjective well-being) in njegovo samopodobo. V povezavi tekmovalnosti in samopodobe z motivacijo pa predpostavljamo, da tekmovalnost bistveno vpliva na napredovanje posameznika pri njegovem psihosocialnem razvoju. Ključnega pomena v nadaljnjem raziskovanju pa je hipoteza, po kateri je tekmovalnost eden od najpomembnejših dejavnikov za oblikovanje temeljnega modela samopodobe in tekmovalnosti. Menimo tudi, da se tak model lahko razlikuje glede na nacionalnost udeležencev.

::METODA

::Udeleženci

V raziskavi je sodelovalo 464 študentov in študentk prvega in drugega letnika družboslovnih univerzitetnih smeri. Udeleženci so bili izbrani iz treh držav: Slovenije (225), Španije (140) in Srbije (99). Povprečna starost študentov je bila 19 let. Največ študentov, 154 je bila vpisanih na študij Fakultete za družbene vede, 8,4% študentov je bilo vključenih v študijske programe na Fakulteti za humanistične študije, slaba tretjina (30,2%) je bila vključena v študijske programe Univerze v La Laguni v Španiji, 28,2 % pa je bilo študentov iz Filozofskih fakultet v Ljubljani in Novem Sadu.

::Pripomočki

Uporabili smo Vprašalnik samopodobe za mladostnike (Self-description Questionnaire, SDQ III; Marsh, O'Neill (1984)), ki meri 13 področij samopodobe (predstavljena so v uvodnem delu članka), dva vprašalnika avtorja Ryckmana in njegovih sodelavcev: Lestvico za merjenje osebne tekmovalnosti

(OT; Ryckman in dr., 1990) in Lestvico za merjenje hipertekmovalnosti (HT; Ryckman in dr., 1996). Za zbiranje podatkov na področju motivacije smo uporabili Lestvico motivacije za učenje (ang. Inventory of School Motivation – ISM, avtorjev Mc Inerney in dr. (1997) in izdvojili 12 področij motivacije za izobraževanje (opravljanje nalog, prizadevnost, ciljna motivacija, socialna moč, sodelovanje, skrb za druge, pohvale, nagrade, splošna motivacija, splošno napredovanje, nastop in splošna socialna motivacija).

::Potek raziskave

Zbiranje podatkov je potekalo skupinsko, v Sloveniji, Španiji in Srbiji. Anonimnost podatkov je zagotovljena.

::REZULTATI IN INTERPRETACIJA

::Povezanosti med področji glede na vse tri narodnosti skupaj

Tabela 1 prikazuje korelacije med področji samopodobe in motivacijo za učenje za vse tri narodnosti skupaj. Rezultati kažejo, da se največ korelacij z različnimi področji motivacije za učenje pojavlja pri samopodobi na področju odnosov z vrstniki nasprotnega spola, odnosov s starši in splošno samopodobo. Matematične sposobnosti, verbalno izražanje, zunanji videz, religija in emocionalna stabilnost in varnost ne korelirajo z nobenim področjem motivacije za učenje.

Pomembne povezanosti se kažejo tudi med nekaterimi področji motivacije za učenje ter tekmovalnostjo kot osebnostno rastjo in hipertekmovalnostjo (Tabela 2). Ni pa povezanosti med področji samopodobe in tekmovalnostjo kot osebnostno rast in hipertekmovalnostjo.

Od tod je mogoče sklepati, da se tako hipertekmovalnost kot tekmovalnost kot osebnostna rast bolj povezujeta z motivacijo za učenje kot s samopodobo, ko so v raziskavo vključeni udeleženci vseh treh narodnosti.

::Povezanosti med področji glede na vsako nacionalnost posebej

V nadaljevanju nas zanimajo povezanosti med področji samopodobe in tekmovalnostjo ter tekmovalnostjo in motivacijo za učenje, zato prikazujemo samo te rezultate.

Tabela 3 kaže, da med samopodobo in tekmovalnostjo pri slovenskih udeležencih ni povezanosti, se pa hipertekmovalnost negativno povezuje z verbalno samopodobo (samo pri srbskih udeležencih), akademsko samopodobo (samo

Tabela 1: Povezanost med področji samopodobe in področji motivacije za učenje za vse tri narodnosti skupaj

	Prizadevnost	Soc. moč	Sodelovanje	Skrb za druge	Po-hvala	Sploš. motiv.	Nastop	Splošna socialna motivacija
Matematika					,196			
Verbalno izražanje								
Akadska samopodoba		,275		,151				,162
Reševanje problemov/ ustvarjalnost		,145				,117		
Telesne sposobnosti/šport	,176	,122						,144
Zunanji videz								
Odnosi z vrstniki istega spola		,191		,167	,161			,155
Odnosi z vrstniki nasprotnega spola	,111	,214	,119	,147	,157			,149
Odnosi s starši		,212	,122	,200	,225			,169
Religija								
Iskrenost/zanesljivost		,251		,192	,219			,175
Emocionalna stabilnost/varnost								
Splošna samopodoba		,307		,145	,237		,120	,179

Korelacije so statistično pomembne na nivoju 0,01

pri španskih udeležencih), zunanjim videzom in odnosi z vrstniki istega spola (samo pri srbskih udeležencih) ter z iskrenostjo in zanesljivostjo. Zanimivo je, da se hipertekmovalnost pozitivno povezuje s telesnimi sposobnostmi in športom. Tudi tekmovalnost kot osebnostna rast je s samopodobo povezana negativno. Pri srbskih udeležencih se pojavlja samo ena povezanost, in sicer z iskrenostjo in zanesljivostjo, pri španskih pa jih je več: z verbalno in akademsko samopodobo, reševanjem problemov in ustvarjalnostjo, telesnimi sposobnostmi in športom in s splošno samopodobo.

V skladu s pričakovanji (Tabela 4) se obe področji tekmovalnosti povezujeta s področji motivacije za učenje, npr. z opravljanjem nalog, prizadevnostjo, ciljno motivacijo, socialno močjo itd. in sicer pri vseh treh narodnostih.

Zbrani rezultati nam kažejo nekoliko drugačno razporeditev povezanosti

Tabela 2: Povezanost med področji motivacije za učenje in tekmovalnostjo za vse tri narodnosti skupaj

	Hipertekmovalnost	Tekmovalnost kot osebnostna rast
Naloge	,102	,142
Prizadevnost		,143
Ciljna motivacija	,179	
Socialna moč	,217	
Socialna skrb	-,210	
Nagrada	,208	,118
Pohvala	,251	,100
Splošna motivacija		,181
Obvladovanje nalog	,154	,100
Nastop	,435	,165

Korelacije so statistično pomembne na nivoju 0,01

med samopodobo in tekmovalnostjo, če analiziramo vsako skupino udeležencev glede na nacionalnost posebej. Hipoteze o multidimenzionalnem modelu samopodobe in tekmovalnosti torej ne moremo zavreči, ampak jo lahko preverimo v nadaljnjih multivariatnih analizah.

Tabela 3: Povezanost med področji samopodobe in tekmovalnostjo za vsako narodnost posebej

	Hipertekmovalnost			Tekmovalnost kot osebnostna rast		
	Slovenci	Srbi	Španci	Slovenci	Srbi	Španci
Verbalno izražanje		-,316				-,167
Akadska samopodoba			-,178			-,172
Reševanje problemov/ ustvarjalnost						-,197
Telesne sposobnosti/ šport			-,178			-,247
Zunanji videz		-,270				-,248
Odnosi z vrstniki istega spola		-,236				
Iskrenost/ zanesljivost			-,420		-,218	
Splošna samopodoba						-,271

Korelacije so statistično pomembne na nivoju 0,01

Tabela 4: Povezanost med področji motivacije za učenje in tekmovalnostjo za vsako narodnost posebej

	Hipertekmovalnost			Tekmovalnost kot osebnostna rast		
	Slovenci	Srbi	Španci	Slovenci	Srbi	Španci
Naloge	,153			,225		
Prizadevnost	,165			,245	,267	-,200
Ciljna motivacija	,231					-,234
Socialna moč	,412	,498		,385		-,241
Sodelovanje						-,235
Skrb za druge	-,257	-,213			,216	
Nagrada	,219	,277		,171	,216	-,170
Pohvala	,390	,339		,304		
Splošna motivacija				,236	,227	
Obvladovanje nalog		,268		,164	,207	
Nastop	,529	,502		,432		
Splošna socialna m.	-,136					-,198

Korelacije so statistično pomembne na nivoju 0,01

::Faktorska analiza in model

Izvedli smo štiri različne faktorske analize, od katerih so vse pokazale na postavitev enega samega modela samopodobe in tekmovalnosti. Prikazujejo najbolj reprezentativne rezultate faktorske analize (Tabela 5), na osnovi katerih je mogoče sklepati o multimenziionalnosti modela samopodobe in tekmovalnosti. V faktorsko analizo smo zajeli le spremenljivke, ki so med seboj pomembno korelirale. Rezultati kažejo na 5 komponent (ekstrahirali

Tabela 5: Faktorska analiza za vse tri narodnosti

Komponente	Lastne vrednosti			Ekstrakcija vsote kvadratov		
	Skupaj	% variance	Kumulativni %	Skupaj	% variance	Kumulativni %
1	6,581	27,423	27,423	6,581	27,423	27,423
2	3,875	16,145	43,568	3,875	16,145	43,568
3	2,795	11,646	55,214	2,795	11,646	55,214
4	1,763	7,346	62,560	1,763	7,346	62,560
5	1,020	4,249	66,809	1,020	4,249	66,809

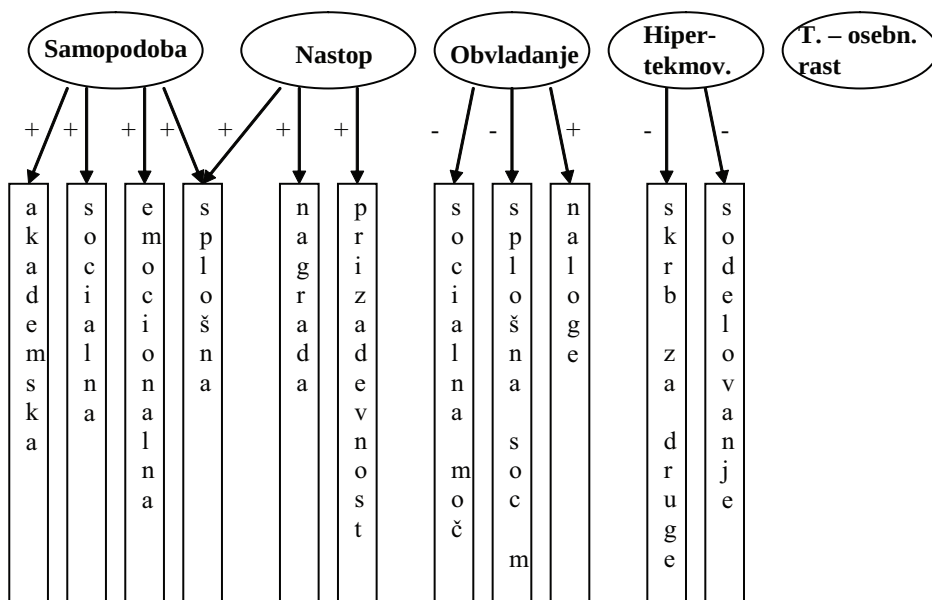
Tabela 6: Komponentna matrika

	Komponenta				
	1	2	3	4	5
Verbalno izražanje	,793	-,104	,209	,038	-,043
Akadska samopodoba	,832	-,048	,097	,037	,030
Reševanje problemov/ ustvarjalnost	,737	-,055	,339	,071	-,058
Telesne sposobnosti/ šport	,617	,015	,167	,075	-,021
Zunanji videz	,691	,000	,243	,050	-,047
Odnosi z vrstniki istega spola	,828	-,089	,080	,000	-,018
Odnosi z vrstniki nasprotnega spola	,777	-,032	,111	,024	,046
Odnosi s starši	,790	-,069	,007	-,037	,017
Iskrenost/ zanesljivost	,838	-,146	-,017	-,023	,067
Splošna samopodoba	,858	-,073	,028	,051	-,014
Naloge	-,093	,572	,559	-,143	,020
Prizadevnost	,130	,627	,289	-,040	,183
Ciljna motivacija	-,213	,597	,521	,070	-,225
Socialna moč	,354	,321	-,693	,233	,095
Sodelovanje	,186	,455	-,350	-,489	-,200
Skrb za druge	,232	,399	-,289	-,612	,145
Nagrada	,071	,664	-,130	,131	-,165
Pohvala	,284	,527	-,473	,274	-,043
Splošna motivacija	-,038	,604	,442	-,133	,222
Obvladovanje nalog	-,125	,600	,558	-,015	-,134
Nastop	,164	,663	-,407	,415	-,079
Splošna socialna motivacija	,285	,478	-,494	-,484	,000
Hipertekmovalnost	-,084	,331	-,083	,692	-,137
Tekmovalnost kot osebnostna rast	-,075	,224	,024	,227	,853

smo po principu komponentne analize), ki skupno pojasnjujejo več kot 66 odstotkov celotne variance.

Tabela 6 prikazuje komponentno matriko, iz katere je razvidno, da se prvi faktor nasiča predvsem s področji samopodobe, drugi in tretji s področji motivacije za učenje, četrti s hipertekmovalnostjo, peti pa s tekmovalnostjo kot osebnostno rastjo.

Na Sliki 1 prikazujemo multimenzionalni model samopodobe in tekmovalnosti. Ta je sestavljen iz petih področij, ki niso v hierarhičnem odnosu, temveč so med seboj neodvisna. To so: samopodoba, nastop, obvladovanje nalog, hipertekmovalnost in tekmovalnost kot osebnostna lastnost. Samopodoba se nadalje deli na 4 področja: akademsko, emocionalno, socialno in splošno

Slika 1: Multidimenzionalni model samopodobe in tekmovalnosti

samopodobo, nastop na splošno motivacijo, nagrado in pohvalo, obvladovanje nalog se negativno povezuje s socialno močjo in splošno socialno motivacijo, pozitivno pa z nalogami, hipertekmovalnost se prav tako negativno navezuje na skrb za druge in sodelovanje, tekmovalnost kot osebnostna rast pa je samostojno enodimenzionalno področje.

Hipotezo o multidimenzionalnem modelu samopodobe in tekmovalnosti smo torej potrdili. Prav tako smo potrdili tudi hipotezo, po kateri sta v ta model vključeni obe področji tekmovalnosti: tako hipertekmovalnost kot tekmovalnost kot osebnostna rast. V nadaljnjih raziskavah bomo ta model nadgrajevali in ga dopolnjevali na osnovi različnih usmerjenih analiz.

::LITERATURA

- Deutsch, M. (1949): "A theory of cooperation and competition." V: *Human Relations*, 2, str. 129-152.
- Franken, R. E., & Brown, D. J. (1995): "Why do People like Competition? The Motivation for Winning, Putting Forth Effort, Improving One's Performance, Performing Well, Being Instrumental and Expressing Forceful/Aggressive Behavior." V: *Personality and Individual Differences*, 19, 2, str. 175-184.
- Fulop, M. (1999): *Students' Perception of the Role of Competition in Their Respective Countries: Hungary, Japan, USA*. 1. st. Conference of Children's Identity and Citizenship for Europe network. London, United Kingdom.
- Gill, D. L., & Deeter, T. E. (1988): "The relationship of competitiveness and achievement orientation to participation in sport and nonsport activities." V: *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 10(2), str. 139-150.
- Griffin-Pierson, S. (1990): "The Competitiveness Questionnaire: A Measure of two Components of Competitiveness." V: *Measurement and Evaluation in Counselling and Development*, 23, str. 108-115.
- Helmreich, R. L., & Spence, J. T. (1978): "The work and family orientation questionnaire: An objective instrument to assess components of achievement motivation toward family and career." V: *JSAS Catalogue of Selected Documents in Psychology*, 8, str. 35.
- Houston, J. M., Farese, D. M., & La Du, T. J. (1992): "Assessing competitiveness: A validation study of the Competitiveness Index." V: *Personality and Individual Differences*, 13(10), str. 1153-1156.
- James, W. (1890): *Principles of psychology*. New York: Holt.
- Kobal, D. (2000): *Temeljni vidiki samopodobe*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Kobal Grum, D. (2003): "Self-concept and dispositions to school education: comparative study of groups of central and western Europeans." V: *Studia Psychologica.*, 45, 1, str. 21-35.
- Marsh, H. W., Barnes, J., Cairns, L., & Tidman, M. (1984): "The self-description questionnaire (SDQ): Age effects in the structure and level of self-concept for preadolescent children." V: *Journal of Educational Psychology*, 76, str. 940-956.
- Marsh, H. W., & O'Neill, R. (1984): "Self Description Questionnaire III: The Construct Validity of Multidimensional Self-concept Ratings by Late Adolescents." V: *Journal of Educational Measurement*, 21 (2), str. 153-174.
- Marsh, H. W., Parker, J. W., & Smith, L. D. (1983): "Preadolescent Self-Concept: Its Relation to Self-Concept as inferred by teachers and to academic ability." V: *British Journal of Educational Psychology*, 53, str. 60-78.
- McInerney, D. M., Roche, L., McInerney, V., & Marsh, H. W. (1997): "Cultural perspectives on school motivation: The relevance and application of goal theory." V: *American Educational Research Journal*, 34, str. 207-236.
- McInerney, D. M., Yeung, A. S., McInerney, V. (2000): *The Meaning of School Motivation: Multidimensional and Hierarchical Perspectives*. 81st Annual Meeting of the American Educational Research Association. New Orleans.
- Musek, J. (1985): *Model referenčnega delovanja jaza*. Ljubljana: Društvo psihologov Slovenije.
- Musek, J. (1992): "Struktura jaza in samopodobe." V: *Anthropos*, 24, III-IV, str. 59-79.
- Musek, J. (1994): *Psihološki portret Slovencev*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Ryckman, R. M., Hammer, M., Kaczor, L. M., & Gold, J. A. (1990): "Construction of a Hypercompetitive attitude scale." V: *Journal of Personality Assessment*, 55 (3&4), str. 630-639.
- Ryckman, R. M., Hammer, M., Kaczor, L. M., & Gold, J. A. (1996): "Construction of a Personal development competitive attitude scale." V: *Journal of Personality Assessment*, 66 (2), str. 374-385.
- Ryckman, R. M., Libby, C. R., van den Borne, B., Gold, J. A., & Lindner, M. A. (1997): "Values of hypercompetitive and personal development competitive individuals." V: *Journal of Personality Assessment*, 69 (2), str. 271-283.

- Ryckman, R. M., Thornton, B., & Butler, J. C. (1994): "Personality correlates of the hypercompetitive attitude scale: Validity tests of Horney's theory of neurosis." V: *Journal of Personality Assessment*, 62(1), str. 84-94.
- Shavelson, R. J., & Bolus, R. (1982): "Self-concept: The interplay of theory and methods." V: *Journal of Educational Psychology*, 74 (1), str. 3-17.
- Smither, R., & Houston, J. M. (1992): "The Nature of Competitiveness: The Development and Validation of the Competitiveness Index." V: *Educational and Psychological Measurement*, 52, str. 407- 418.
- Stockdale, D. F., Galejs, I., & Wolins, L. (1983): "Cooperative-competitive preferences and behavioural correlates as a function of sex and age of school-age children." V: *Psychological reports*, 53, str. 739-750.